

*Світлана Сидоренко
(Запоріжжя)*

АДАПТАЦІЯ СОЦІАЛЬНА ЯК ПОСТІЙНИЙ ПРОЦЕС АКТИВНОГО ПРИСТОСУВАННЯ ІНДИВІДА ДО УМОВ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Проблема соціальної адаптації індивіда до умов соціального середовища є однією з найбільш актуальних у соціально-філософському та антропологічному дискурсі, оскільки адаптація є чи не найважливішою атрибутивною характеристикою будь-якої живої системи. Соціальна адаптація – постійний, універсальний процес пристосування протягом всього життя, результат взаємодії у системі «людина-суспільство». Значний внесок у розробку проблеми взаємодії сучасної людини і суспільства внесла Київська світоглядно-антропологічна школа, засновником якої був В. Шинкарук. Велику увагу дослідженню різноманітним проблемам людини і суспільства в контексті сучасних глобальних процесів приділяють Є. Андрос, А. Бичко, І.І. Бичко, І. Бондарчук, М. Булатов, В. Воронкова, Л. Гармаш, А. Єрмоленко, Д. Єсипенко, В. Загороднюк, М. Кисельов, Л. Кривега, С. Крилова, С. Кримський, В. Лях, Н. Хамітов та інші. Таким чином, випрацьовується новий науковий світогляд, який має творчий характер людської діяльності [4, 16].

За словами В. Воронкової «життя є постійною адаптацією». З раннього дитинства під впливом виховання, культури, соціальних норм та правил індивід соціалізується, тим самим, пристосовується до всього, всією своєю природою. Йдеться про те, що будь-яка людська популяція характеризується певним співвідношенням мінливості і стійкості. Мінливість забезпечує можливість популяції пристосовуватися до змін навколишнього середовища, а стійкість зберігає еволюційну пристосованість. Популяція підтримує рівновагу між цими протилежними тенденціями, тобто має гомеостатичні властивості: генетичний гомеостаз (властивість при-

водити у рівновагу свою генетичну структуру та протистояти раптовим змінам середовища) та еволюційний гомеостаз (властивістю виживати при зміні генетичної структури). Отже, протягом життя індивід, завдяки дії генетичного та еволюційного гомеостазу «захищений» від мінливості довкілля.

На думку Ю. Новоженова, еволюційні зміни в людських популяціях відбуваються філетично, тобто реалізуються через процес адаптації людини до зростаючої культури. Соціально-філософське за своїм масштабом розуміння культури фіксує не тільки порівняння культури з природою та суспільством, але позначає головну функцію культури як компенсацію утраченої людиною властивості генетично транслувати програми поведінки новим засобом; передачею накопиченого людством досвіду із покоління в покоління та від популяції до кожного індивіда [2]. Культура формує людську індивідуальність, адаптує людину у рамках культурної спадщини так само, як індивідом людину робить природа, а особистістю – суспільство. Суспільство, в якому переважають позитивні культурні установки, де існують принципи людяності, взаємоповаги людей, чесності, довіри, вихованості, відбувається прогресивний культурний розвиток, тим самим – успішна соціальна адаптація на глобальному та локальному рівнях. Така тенденція обумовлюється успішними державними програмами, що враховують цілі, ціннісні орієнтири, можливості, потреби індивіда, досвід взаємодії з різними людьми й колективами та ін. У суспільствах же, де переважають негативно-адаптивні ситуації, послаблюється роль національних ідентичностей, посилюється деградація і маргіналізація свідомості, порушується ціннісно-нормативна система цього суспільства.

В суспільстві існують засоби соціальної адаптації до кризової ситуації суспільства – соціальна мімікрія, яка дає змогу вижити і самозберегтися тим соціальним групам, силам, верствам, для яких у суспільстві створюються нестабільні умови життя і діяльності. Іншою формою є соціальний конформізм, що передбачає подвоєність особи. Соціальна адаптація досягається лише «завдяки відчуженню від своєї індивідуальності», людина не завжди відповідає власній природі, приховуючи власне життя, вона буде

штучний соціальний фасад. Прикладом соціального конформізму є події ХХ століття в Німеччині, Китаї, Італії, СРСР. Мільйони людей в тоталітарних країнах були знищені не особисто Сталіним, Гітлером, Мао Цзедуним, Муссоліні, а співвітчизниками, які пристосувалися до правлячого режиму.

Розглядаючи феномен соціальної адаптації, необхідно відмітити, що процес обумовлюється: соціально-психологічними потребами людини та соціуму, проблемно-адаптивними ситуаціями, актуальними та потенційними адаптивними бар'єрами, що гальмують пристосування глобальної людини до різних соціальних ситуацій; адаптивними установками, що виникають у процесі інтерпретації людиною соціального буття, а також власними ролями та сенсом життя у конкретному суспільстві.

У зв'язку з глобалізацією виявляються нові моделі адаптації людини до глобального суспільства: локальна адаптація, яка відбувається на рівнях взаємодій (суб'єкт – суб'єкт): людина-людина; людина-колектив; людина-колектив-суспільство-держава. Взаємодія на рівні (суб'єкт – об'єкт): людина-технології. У межах внутрішньо-локальної адаптації необхідно виділити новий напрямок – адаптація до віртуальної реальності. Розвиток мікропроцесорної техніки вплинув на розповсюдження технологій віртуальної реальності та глобальної мережі Інтернет. Віртуальна реальність стає невід'ємною частиною життя, змінюється психологія людей, їх світогляд. Слід відмітити, що свідомість багатьох людей, суспільства визначається досягненнями комп'ютерних технологій, – так формується віртуальний світогляд. У віртуальний світ людина тягне всі злочини реального світу (віруси, крадіжки, вбивства, маніпулювання та ін.). Розуміння негативних впливів віртуальної реальності на психічне, фізичне здоров'я людини потребує розробки нових моделей адаптації. Глобальна адаптація відбувається на таких рівнях: держава-держава; держава-держава-глобальне суспільство (головним механізмом адаптації виступають транснаціональні компанії, урядові та міжнародні організації, економічні домовленості). В контексті зовнішньо-глобальної адаптації актуальності набуває новий вид адаптації – адаптація іммігрантів до держави-репатріанта. Успішна адаптація іммігрантів до традицій законодавства,

економічного та політичного простору країни-репатріанта означає активне включення їх до соціуму, реалізацію їх творчого потенціалу. Доцільно відмітити три напрями адаптації репатріантів: 1) десоціалізація – відмова від старих норм та правил країни-донора; 2) ресоціалізація – прийняття нових традицій; 3) постсоціалізація – завоювання поваги у країні, боротьба за власне самовизнання.

Отже, соціальна адаптація – це постійний, активний процес пристосування індивіда до умов соціального середовища, який обумовлюється соціально-психологічними потребами людини та соціуму, проблемно-адаптивними ситуаціями, актуальними та потенційними адаптивними бар'єрами, що гальмують пристосування глобальної людини до різних соціальних ситуацій; адаптивними установками, що виникають у процесі інтерпретації людиною соціального буття, а також власними ролями та сенсом життя у конкретному суспільстві. Культура формує людську індивідуальність, адаптує людину до умов середовища, спричиняючи різні форми адаптації. Пристосовуючись до безперервних змін середовища, людська особистість протягом життя зазнає певних змін, оскільки можливість відновлювати власні фізичні й душевні сили обмежено-необмежена – за адаптаційні сили людина платить фізичним і психічним здоров'ям.

Література

1. *Воронкова В.* Філософія: Навчальний посібник. – К., 2004. – 464 с.
2. *Новоженев Ю.И.* Филетическая эволюция человека: Учебное пособие – Свердловск: Свердлов. ГПИ, 1983. – 87 с.
3. *Кайгер В.* Адаптивні механізми самосвідомості й самоідентифікації // Соціальна психологія. – 2005. – № 6. – С. 84–110.
4. *Шинкарук В.І.* Науковий світогляд – ідейна основа формування всебічно розвиненої особи // Філософська думка. – 1976. – № 2. – С. 12–22.